

ABONAMENTUL.

Pentru monarhie:

Pe an 18 cor. $\frac{1}{2}$ an
9 cor. $\frac{1}{4}$ 4.50 fil.

□ □

Pentru străinătate:

Pe un an 24 coroane
 $\frac{1}{2}$ an 12 cor. $\frac{1}{4}$ an
6 coroane.

Unirea

INSERTIUNI.

Un șir garmond:
odată 14 fil., a doua
oară 12 fil., a treia
oară 10 fil.

□ □

To' ce privește foaia
să se adreseze la: Re-
dacțiunea și admini-
strațiunea „Unirii”
în Blaj.

Foaie bisericească-politică. — Apare: Marța, Joia și Sâmbăta.

Noua fază a războiului.

Ceea ce prevedeam într'un articol anterior, a urmat cu certitudine matematică. Ofensiva pornită de puterile centrale împotriva Sârbiei a mutat centrul de gravitate al conflictului universal, și astăzi este aproape sigur, că lupte mari și hotărâtoare vor avea loc, probabil în Macedonia, sau la granița bulgară.

Belgradul este deja ocupat de trupele noastre; împrejurimele lui, cu o rasă cu 40 klm. spre sud sunt în posesiunea trupelor germane și austro-ungare. Toată linia Dunărei ar fi deja evacuată din partea Sârbilor.

Bulgarii încă au invadat în Sârbia prin două locuri, în nord la Knyazevac, iar în sud la Egri—Palanka, reușind a cucerii Vrania și Cociana și astfel a rupe linia ferată Salonic-Niș.

Succesul acesta al bulgarilor este de foarte mare importanță, căci întreruperea comunicației dintre Salonic și Niș, înseamnă imposibilitatea de a se transporta pentru sârbi importantele forțe militare ale antentei, ce au fost debarcate la Salonic.

Diplomații ententei au suferit deci eșec în Balcani, căci cu toate ofertele strălucite ce i-sau făcut, Bulgaria a eșit din neutralitate, declarându-se fățiș pentru puterile centrale și luptând alături de ele.

Sârbii opun pretutindeni rezistența plină de eroism și de desperare. Resistența lor atât de îndârjită este foarte explicabilă, căci acum este vorbă pur și simplu de *existența* lor ca stat și națiune.

După toate probabilitățile, România și Grecia își vor păstra neutralitatea până în sfârșit.

Astfel războiul din Balcani va fi determinat de baionetele sârbilor

și de acele ale puterilor centrale și ale bulgarilor.

Știrile din urmă amintesc despre o ciocnire a bulgarilor cu trupele anglo-franceze, ce au grăbit spre ajutorarea sârbilor. Trupele acestea ale ententei, se vede, că au fost transportate pe teritor sârbesc, încă înainte ca bulgarii să fi rupt comunicația liniei ferate, ce duce spre Niș. Întreruptă fiind acum comunicația, în urma căderii Cociane, trupele ententei nu vor putea fi transportate, de cât cu întreruperi și astfel cu întâzieri foarte mari.

Data fiind situația critică a sârbilor, cari sunt siliți să lupte acum deodată pe trei fronturi, orice întârziere poate avea pentru ei caracter *catastrofal*.

În orice caz, avem impresia, că încurcăturile din Balcani, se apropie de desnodământul final.

Salutul Rss. domn Gavrilă Pop.

Exzellența Voastră domnule Metropolit, Prea On. domnule director, On. domni Profesori succesori ai mei la institutul preparandial din loc și On. public!

În s. Scriptură în cartea lui Iov cetim, că Dumnezeu a voit să cerce credința lui Iov, să vadă rămâne-va el credincios lui Dumnezeu și dacă vor veni rele asupra lui? Între altele i-a pedepsit cu aceea, că venind un vânt repede a dărâmat casa, unde erau adunați feciorii lui, și au perit toți acolo, numai un vestitor a rămas, și a venit să se spună lui Iov ce s'a întâmplat. Astfel dintre cei ce au fost primii profesori la înființarea institutului nostru preparandial, care azi își ține iubilul său de cincizeci de ani numai eu am rămas din voia lui Dumnezeu, ca să vă spun și eu numai pe scurt un lucru îmbucurător nu ca vestitorul lui Iov, cum și între ce împrejurări s'a înființat acest institut, și pentru ce?

S. Scriptură foarte drept zice: Poporul meu va peri pentru că nu are învățătură. Aceste cuvinte ale s. scripturi ne sună și nouă românilor din regatul Ungariei, cari suntem mestecați cu alte naționalități spunându-ne că poporul nostru de aici este în

pericul de a se stinge cu timp contopindu-se în alte popoare, dacă nu se va cultiva în limba sa națională, instruit fiind numai în altă limbă, nu și în limba sa cea română, că istoria contemporană ne arată, că azi domnește între popoare principiul acel retăcit și urgisit înainte lui Dumnezeu de a se amalgamiza unele pe altele împiedecându-se unele pe altele, a se cultiva în limba lor națională, și impunându-și unul altuia limba sa cu delăturarea limbii naționale.

V. Consistor arhiepiscopar gr.-cat. român dela 1865 condus de adevărul sus arătat al s. Scripturi, ca poporul român gr.-cat. din Arhiepiscopie să se cultiveze în limba sa proprie a înființat la anul 1865 15 Octomvrie la stăruința repausatului mitropolit Al. St. Șuluțiu institutul preparandial de azi în Blaj, ca în acest institut să se pregătească docenți de ajuns pentru cultivarea și luminarea poporului român, știut fiind că dânsii dimpreună cu preoții au chemarea de a învăța poporul. Apoi ca învățătorii să poată învăța poporul, înșiși trebuie să-și câștige mai întâiu cunoștințele cele de lipsă amăsurat zisei latine cunoscute: *Primum discere dein docere*, care va să zică, că învățătorii mai întâiu înșiși au să învețe, apoi să învețe pe alții.

Institutul nostru preparandial s'a înființat între împrejurări foarte modeste. S'a deschis sub repausatul metropolit Al. St. Șuluțiu la anul sus arătat într'un edificiu al școlii normale fără etajiu. Director era Raimul canonic Ioan F. Negruțiu. Profesori eram la anul 1865 eu Gavrilă Pop, Ioan Balint, Vas. Crișan, Nicolau Ionaș și Danil Mănăstirean un student. Eu ca profesor dirigente propuneam metodică, didactică și fizică populară, Balint ca profesor de norme religioasă și matematică, Vas. Crișan pedagogia, Nic. Ionaș cantul, Mănăstirean calligrafia. La anul 1866 a venit ca profesor Grigore Serb propunând limba română și istoria naturală. Acesta a mers ca paroh în Teuș iar Crișan ca prof. la gimnaziu. La anul 1867 a propus ca profesor Ștefan Pop metodică, limba română matematică și geometria, istoria și geografia patriei, istoria naturală, economia și medicina populară. Tot la anul 1867 a fost profesor Petru Solomon propunând Psihologia, didactică, calligrafia, desenul. Eu am rămas ca dirigente și prof. de religioasă și în seminarul de teologie. La anul 1869/70 a venit ca profesor Georgiu Munteanu propunând religioasă și pedagogia rămânând eu numai ca dirigente al institutului acestuia. În 30 Septemvrie 1870 mergând eu ca protopop la Cluj fu numit

Georgiu Muntean profesor diriginte. Director a rămas tot Rămul Ioan F. Negrut, în prezența căruia m'am despărțit de colegii mei de atunci: Georgiu Munteanu, Petru Solomon, Ștefan Pop și Nic. Ionaș.

Durere! Toți câți i-am înșirat până aci dela 1865 începând azi numai sunt în viață afară de Danil Mănăstirean, care e în România jude pensionat.

Cursul dintr'întăiu dura 2 ani. Sub metropolitul Vancea s'a ridicat la 3 ani. Sub actualul metropolit la 4 ani. Prelegerile se țineau și în curtea metropolitană ba și în gimnaziu. Acest institut precum vedeți e ca grăunțul de muștar, care dintr'întăiu e mic dar mai pe urmă se face arbore mare. Institutul nostru preparandial azi nu mai este în starea lui cea primitivă mulțămîtă arhierilor nostri, cari au avut la inimă acest institut, și s'au îngrijit de ameliorarea stării lui. El este azi în edificiul ridicat sub metropolitul de pie memorie Vancea, este provăzut cu profesori evalificați cum poștește legeastatului, în cât poate emula cu institutele preparandiali ale altor naționalități din țară. Are și internat pentru elevii preparandiali. Elevii se împărtășesc cu pâne.

Din acest institut au eșit mulți învățători harnici, cari au conlucrat la susținerea naționalității noastre lucrând cu zel întru instruirea poporului nostru român, dintre cari unii puțini mai sunt în viață dela înființarea institutului.

Datorința noastră este de a face atent pe poporul, a cărui școală se închide, la pericolul, care-l amenință cu timp, și de a susține cu toate puterile și cu toate mijloacele posibile și iertate astfel de școli, cari ni-se închid neputându-le susține pe poporul, ca să împedecăm rumperea cutărei comunități române din corpul nostru național prin pierderea școlii, și așa prin expunerea pericolului de a-și perde limba sa națională.

Iubiților tineri preparanzi, cari ați venit la acest institut, care acum își serbează iubileul de 50 de ani al existenței sale, vă recomand cu aceasta ocaziune solemnă, să vă însușiți aici învățăturile de lipsă, cu cari să vă puteți împlini chemarea cea sfântă și sublimă de a instrui poporul nostru în limba sa națională, ca să-și conserve naționalitatea. După ce veți eși de aici, aveți să împliniți o chemare sfântă și plăcută oamenilor și lui Dumnezeu în armonie cu preotul, unde veți fi învățători, că numai în armonie se pot face lucruri bune și folositoare binelui public.

Nu este adevărată zisa celor vechi: *Quem dii odere, pedagogum fecere* pe care l'au urit zeii, l'au făcut învățătoriu, care zisă o veți auzi poate în viață, ci din contră un lucru mai plăcut lui Dumnezeu, și mai folositor patriei, și națiunii române nu este decât a învăța și a lumina pe cel ce oarbe în neștiință. Zisa: *Quem dii odere pedagogum fecere* numai atât ne vrea să zică, că sarcina de a instrui pe alții este într'adevăr grea și nu de ajuns remunerată. Așa a fost aceasta și la cei vechi cum arată zisa lor: *Dat Galenus opes, dat Iustinianus honores, solus Aristoteles cogitur ire pedes*, va să zică: Medicina reprezentată prin Galenus un medic

vestit și avut la Romani aduce bogăție, justiția reprezentată prin Iustinianus împărat și legislator mare aduce demnitate, onoruri bine remunerate, numai cel ce se ocupă cu instrucțiunea reprezentată prin Aristoteles, *cogitur ire pedes* este silit a umbla pe jos, adecă este mai rău remunerat. Dară acum se fac și pentru Aristoteli, adecă pentru cei ce se ocupă cu instrucțiunea în bunățate în remunerațiuni pentru grelele ostenele prestate în sfera aceasta.

După aceste puține cuvinte ale mele singurul profesor rămas în viață aici dela înființarea acestui institut la anul 1865 nu-mi rămase alta de cât să doresc din inimă română, ca acest institut, care e chemat a fi seminariu, în care să samănă sămânța învățăturilor de lipsă pentru pregătirea învățătorilor nostri naționali români, să înflorească și dureze cât de mult, ca să poată crește cât de mulți învățători pentru luminarea poporului român, și conservarea naționalității lui române, și să poată ține și alte iubilee de sute de ani cu profesori pregătiți de ajuns cum este acum.

Repausaților întemeietori ai acestui institut, repausaților directori și repausaților mei colegi în profesură le poșteșc odihnă eternă, iar actualilor profesori binecuvântarea lui Dumnezeu spre a putea suporta sănătoși sarcina cea grea a profesurii.

Momente din viața Institutului pedagogic gr.-cat. arhidiecezan din Blaj.

Excelența Voastră, Înalt Preasfințite!

Onorat Public!

În viața unui popor, cincizeci de ani reprezintă o epocă de însemnătate covârșitoare, când intervalul acesta de vreme este conziderat sub raportul înaintării și

FOITA.

Iubileul de 50 ani

al „Institutului pedagogic gr.-cat. Arhidiecezan din Blaj“.

Cuvânt festiv,

rostit la 17 Oct. 1915, în catedrala mitropolitană, de

Ioan F. Negrutiu, director.

(Fine.)

I.

Cursul pedagogic de 2 ani s'a și început la 15 Octomvrie 1865.

Primul director a fost Ioan F. Negrutiu, canonic și inspector școlar Arhidiecezan.

Primul profesor dirigent a fost numit (4 Sept. 1865, nrul 876) profesorul seminarial Gavril Pop, octogenarul și vrednicul canonic de azi al Veneratului Capitu Mitropolitan din Blaj.

În lipsa unui local propriu, lecțiile s'au ținut: în școlile normale, apoi în curtea Mitropoliei. Pe la 1880—2 cursurile s'au ținut în micile odăi ale călugărilor Basiliani, din edificiul gimnaziului.

La anul 1867 și 1868 s'a cerut din nou ajutorul de 3000 fl. Ministrul r. ung al cultelor și instrucțiunii publice cu datul 25 August 2869, nrul 14642, răspunde că nu-l poate vota, deoarece „Institutul pedagogic din Blaj“, n'are nici local corespunzător propriu, nici nu-i prevăzut cu cele necesari și așa cu cele 3000 fl. luați în Bugetul statului nu s'ar putea aranja îndeajuns.

II.

La anul 1880, Mitropolitul Vancea a ridicat cursul pedagogic din Blaj, dela 2 la 3 ani.

Fericitului Mitropolit Vancea avem să-i mulțămim și-i datorim vecinică recunoștință:

1. Că institutul nostru pedagogic dela anul 1886 își are localul său propriu, corespunzător, la a cărui zidire Mitropolitul Vancea a contribuit cu 10.000 fl.

2. Că 61 elevi se împărtășesc din beneficiul de pâne, întemeiat de episcopul Rednic, la anul 1773, și reorganizat de către Mitropolitul Vancea.

3. Că azi 4 elevi de ai institutului nostru pedagogic sunt împărtășiți din „Fundațiunea Vancea“ cu stipendii de câte 120 coroane.

Mitropolitul Vancea este cel dintâi Arhieru, care s'a îngrijit și de elevii insti-

tului pedagogic, învățătorii de mâne ai poporului român. Ne zicea cu oarecare mândrie, la diferite ocaziuni: „Eu încă am fost profesor la preparandia din Oradea-mare“.

Sub îngrijirea acestui mare Arhieru institutul pedagogic intră în o nouă perioadă, ia un avânt îmbucurător.

Biblioteca institutului, săracă până aci, se provede cu mai multe cărți. Se tipăresc manuale pentru școlile primare și pentru preparandii. — Elevii institutului nostru pedagogic se constituie în o „societate de lectură“.

Institutul pedagogic a avut patru profesori ordinari, defnitive.

Pentru aceea toți profesorii, toți elevii institutului pedagogic de azi și din viitorul cel mai depărtat, datori suntem să binecuvântăm memoria atât a mitropolitului Șuluțiu, care a luptat și ostenit mult pentru deschiderea acestui institut pedagogic, cât și a marelui arhieru Vancea, care l'a reorganizat și pus pe bază sigură.

III.

Cu începerea anului școlar 1906/7, sub guvernul Excelenței Sale Înalt preasfințitului Domn Dr. Victor Mihályi, actualul nostru Arhiepiscop și Mitropolit, s'a deschis și la noi cursul IV. pedagogic.

al progresului. Cu atât mai vărtos aceasta, pentru neamul românesc de sub coroana sf. Ștefan, căci jumătatea a doua a veacului trecut, formează o perioadă de înaintare, progres și cultură. In acest restimp de renaștere și purificare, de propășire și prefacere culturală, partea leului îi revine, la toată întâmplarea, școlii primare. Școala sâtească de prin anii 1850 eră atât de nesigură și sbuciumată, eră atât de puțin potrivită vremurilor și cerințelor tot mai multe a omului din veacul luminii, încât o străformare temeinică, o reorganizare și premenire radicală se impunea. Dintre toate lipsele mai arzătoare, credem, cea mai de căpetenie eră lipsa de învățatori cu pricepere pentru nevoile școlare. După „răutăți“, ceice doreau să fie învățatori își câștigau „diploma“ — în cazul cel mai bun — după vreo câteva luni ori săptămâni de ucenicie dăscălească pe lângă vreun magistru mai vechiu, ori în vreo școală normală, cum erau pe vremuri, — nu erau însă rare cazurile, când la sate slujba de învățator eră încredințată unor indivizi-absolut fără nici o cunoaștere a rostului școlii, bunăoară: foști subofițeri, notari fără slujbă, scriitori etc. Această stare de lucruri trebuia se dispară; glasul vremii o cerea cu atât mai vărtos, că după anii 1850, școlile închise și prădate începuseră a funcționa din nou, iar în unele comune, unde până atunci nu eră școala, Românii au început să-și ridice școli. (Dr. Drăgan—Dr. Șotropa: *Istoricul școlilor nășăudene*. p. 119). Serviciul acestei opere de purificare educativă poporală a fost încredințat Preparandiilor.

Noi, cei de azi, cari serbăm împlinirea celor cincizeci de ani dela deschiderea preparandiei blăjene, serbăm o izbândă adevărată, ce ne îndreptățește la speranța în viitor. Și, se cade să spunem fără motive de a ne rușina, viața acestui

Institut s'a desfășurat între împrejurări, foarte anevoioase pentru dezvoltarea ei normală și avântată. Preparandia aceasta, modestă, care n-a făcut mult zgomot în jurul său, a trebuit să îndure și ea toate neajunsurile organice a oricărei instituțiuni românești, pentru că, a trebuit să se războiască *totdeauna cu sârăcia*, iar câteodată cu *nepăsarea*.

I. Antecedente.

Lipsa unei preparandii românești pentru gr.-cat. din Arhidieceză eră deopotrivă simțită de cler și de mireni; iar idea de a întemeia o preparandie centrală, „un Institut central de pedagogie“, a format chiar și obiectul de discuție a unei „Conferențe a deputaților români de religieuna greco-catolică, aflători la Dieta din Sibiu“.

Conferența s'a ținut la 27 Iunie n. 1864¹⁾ sub prezidenția Mitropolitului Alexandru St. Șuluțiu. Dintre hotărârile conferenței nu știm să se fi realizat vreuna; de un Institut de pedagogie, fie el chiar și numai provincial, eră neapărată lipsă aici în Blaj, lângă „catedrală“. Mitropolitul Șuluțiu, probabil și sub impresiunea acestei conferențe sibiene, se grăbește să răspundă „la grațioasa provocare prezidială a Inaltei Cancelarii aulice Transilvane²⁾, îndreptată prin grațioasa ordinațiune guvernială³⁾, către acest Ordinariat metropolitan“. Acest memorandum cuprinde în ordine cronologică toate demersurile întreprinse de Mitropolit pe lângă guvernul de pe atunci în chestiuni de cult și instrucțiune privitoare la biserica unită. In special ne privește secțiunea a treia a

¹⁾ Protocolul se află în arhiva Institutului pedagogic gr.-cat.

²⁾ Die 26 Iunie 1864 Nr. 1802—1863.

³⁾ Din 30 Iunie 1864 Nr. 4079.

memorandului, privitoare la acordarea unei subvenții „spre întemeierea și susținerea unui Institut pedagogic pentru arhidieceză“. Din memorandum amintit se evidențiază toți „pașii, cari i-am fost pus încă din 1853 în acest obiect“. Și aievea, cu câtă sârguință merg, dela 1853 până la 1864, scrisorile „umilite“ a Mitropolitului la guvern în chestiunea preparandiei din Blaj, — dar totdeauna fără rezultatul dorit de Arhieru. Inceputul calvarului corespondenței dintre Mitropolit și guvern, nu e lipsit de puțin conventionalism și sentimentalism, dar ilustrează bine gândul, ce agită mintea acestui nemuritor Mitropolit. Îl reproducem:

„Încă din timpul funcționării mele mai întâiu ca paroh și după aceea ca Vicar foraneu în Șimleul Selagiului, cunoscând starea deplorabilă a Instituțiunii proprie la poporul nostru gr.-cat., aducându-mi aminte de greutățile și piedecile, cari i-se concisează în cale, și din experiență convingându-mă, cumcă Instrucțiunea poporală prin vitrejia timpului rămasă îndărăpt, fără vreun Institut pedagogic, carele să-și aibă locul lângă catedrala episcopescă din Blaj, nu poate nici decât să prospereze“.

După acestea începe înșirarea cuprinsului tuturor scrisorilor îndreptate și subșternute deregătorilor de pe atunci ale țerii. In cea dintâiu „umilită“, cu datul 13 Maiu 1853, cere „ca, cu privire la starea dezolată a Instrucțiunii poporului greco-catolic din Arhidieceză, care numai prin indivizi apti, meniți spre educațiune s'ar putea ridica, să se conceadă a publică o colectă la toți credincioșii supuși jurisdicțiunii mele și afară de aceștia și la alți bărbați bine simțitori, din a cărei venit să se întemeieze un Institut preparandial pentru Arhidieceză“.

Pentru scurtțimea timpului însă tre-

Intreg învățământul intră în o fază nouă. Se introduce: *Noul plan de învățământ*, pentru preparandii; și *Noul regulament*, pentru cvalificarea învățătorilor. — Institutul pedagogic își capătă *Muzeul de fizică și naturale propriu*. Salele de învățământ se provăd cu toate rechizitele de învățământ necesare și cu mobilier modern. Școala de aplicație se lărgeste, și se prefacă în o adevărată *școală de model*.

Cu dezvoltarea și ridicarea la un nivel din ce în ce mai înalt a învățământului, — din institutul nostru pedagogic s'a dezvoltat treptat și nivelul cultural și pedagogic al tuturor învățătorilor noștri. Aceștia în frunte cu profesorii dela institutul pedagogic din Blaj, au făcut un alt pas de înaintare însemnat: la anul 1896 au înființat „*Reuniunea învățătorilor din Arhidieceza gr.-cat. română de Alba-Iulia și Făgăraș*“, care din 10 Februarie 1899 își are și organul ei de specialitate „*Foia școlastică*“.

Un alt moment vrednic de remarcat este înființarea „*Internatului elevilor dela institutul pedagogic din Blaj*“.

Profesorii institutului nostru pedagogic cunoscând lipsurile și mizeriile, cu care trebuie să se lupte elevii lor, de mult, — și cu deosebire dela anii 1882/3 — s'au frământat mult cu gândul, să înființeze lângă institutul

pedagogic din Blaj și un internat, un seminar modest pentru elevii lor veniți din toate unghiurile Arhidiecezei, ba chiar din întreagă provincia mitropolitană.

Cu începutul anului școlar 1897/8 spre acest scop se închiriează casele seminarului teologic, iar la începutul anului școlar 1910/11 localul „*Azilului de copii*“, unde în lipsa de odăi s'au adăpostit numai 32 elevi.

Abia la 1 Septembrie 1913/14 ni-a succes să punem baza adevăratului internat pentru elevii noștri, în casele Fundațiunii „*Șuluțiu*“, unde sunt adăpostiți și așezați în mod corespunzător 60 elevi.

Toate cheltuelile de întreținere se acoperă din taxele încassate dela elevi și din darurile, primite dela binefăcătorii acestui *institut de creștere*, care este o neprețuită binefacere pentru elevii de azi și pentru toți fitorii noștri învățatori. Rugăm pe bunul Dumnezeu, să Ne ajute, să putem amplifica cât mai curând acest internat indispensabil așa, încât să poată fi îngrijiți și crescuți aci toți elevii institutului nostru pedagogic.

Tot pentru promovarea creșterii religioase-morale a fitorilor învățatori, s'a înființat la 1909/10 „*Reuniunea Mariană*“; iar la începutul anului școlar 1914/15 s'au introdus „*Conferențele de sociologie educativă*“, primul început în direcția aceasta în școlile românești din Ungaria.

„*Gazeta Transilvaniei*“ în Nrul 193—1915, vorbind despre aceste conferențe, zice: „Iată un început demn de toată lauda. Și ceea ce se face la Blaj, va trebui să se facă și la Brașov, și la Nășăud, și la Brad și în tot locul, la toate școlile, fie că au, fie că n'au internat ș. a., căci altcum nu peste mult, vom fi amenințați nu numai noi Românii, ci toate națiunile civilizate, să avem parte de generații decăzute sufletește și ruinate trupește, cari cu deosebire după terminarea crâncenului războiu mondial, nu vor putea înlocui pe cei ce nu se vor mai întoarce. Alte națiuni mai culte cunosc urmările păcatelor tinerețelor și de ani de zile au început cu toate mijloacele să le combată sau să le pună capăt. Timpul ar fi, ca și noi să ne cugetăm la aceasta.“

*

Acestea ar fi momentele mai însemnate din viața de o jumătate de veac a Institutului pedagogic gr.-cat. arhiepiscopesc din Blaj.

Din toate acestea se învederează, că profesorii acestui institut pedagogic totdeauna s'au năzuit să-și facă datoria și de *crescători* și de *instructori*; au muncit pentru prosperarea învățământului și ridicării togmei învățătorilor noștri, la treapta, ce li-se cuvine în viața noastră socială.

buie să părăsim firul acestor pertractări, adăugând cel mult atât, că după „atâtea ostenele și rescripte“ și după amare deluzii și înviorătoare nădejdi nutrite „spre scopul acesta (adeca al întemeierii unei preparandii din Blaj) în un șir de ani dela 1853 până în 1859“, — în memorandumul dela 1864 Mitropolitul cere un ajutor de 3000 fl. „pentru ridicarea și întreținerea unui Institut preparandial greco-catolic pentru arhidieceza Albei-Iulia și acesta în Blaj, lângă catedrala arhiepiscopescă¹⁾).

În anul 1864 s'a înființat comisiunea scolastică arhidiecezană, sub a cărei nemijlocită conducere și inspecțiune stăteau toate școlile din Arhidieceză. În protocoalele de ședințe a comisiunii, de care se ținea de altcum și calificarea docenților populari, chestiunea unei preparandii era la ordinea zilei. Mai ales președintele aceleia, a mișcat din răspuțeri toate pietrele, pentru ca să se înființeze odată școala de dascălie atât de dorită, pentru a cărei înființare și deschidere pregătește și un proiect amănunțit. Proiectul poartă datul de 24 Iunie 1865.

Canonicul Negruțiu, desigur și ceilalți cărturari blăjeni de pe atunci gândeau și simțiau în felul cum începe „Proiectul“. „Imperativa necesitate de a se înființa Institutul de Pedagogie aci în Blaj pentru Arhidieceză e mai învederată, decât să fie lipsă mai pe larg a înșiră aci momentele și motivele ce a aceleiaș înființare o întetesc; cel mai mare moment e recerînța timpului de a înainta cultura poporului mai cu bun și mai cu mare succes decât până aci, precum și împrejurările prezente în cari ne aflăm

¹⁾ Protocollum praesidiale Metropolitanarum officiosarum corespondentiarum de anno 1864. Nr. 641—1864.

față cu celealalte popoare locuitoare în această Patrie deoparte, iar de altă parte aceasta o poștește nemijlocit și *datoria de a ne salvă onoarea înaintea lumii* și față cu toate diecezele și Ordinariatele acestora din tot Imperiul austriac, când pretutindenea se află Institute de Pega-gogie și numai în Arhidieceza noastră până acum nu“. Așa glăsuia autorul și referentul „Proiectului pentru înființarea Institutului de Pedagogie, aci în Blaj, pentru Arhidieceză“. Conform acestui proiect cursul pedagogic trebuia netrecut „să se înceapă interimalmente în 1 Septembrie a. c. și să țină de rând doi ani, iară un an de Pedagogie să steie din 10 luni“.

Proiectul prezintă toate chestiunile arzătoare a Institutului ce se va ridica, în special aplicarea și *pregătirea specială cu stipendii de câte 500 fl.*, și remunerarea profesorilor e amănunțit determinată. Tot cu acelaș dat și număr Mitropolitul solicează iarăș guvernul, pe pe calea „Inaltei regie Cancelarie aulice transilvane, ca să se îndure spre scopul sus menționat — receruta sumă de 3000 fl. cât se va putea mai curând grațioase a ni-o rezolvă“.

Memorandumul din 1864 înaintat guvernului de Mitropolitul Șuluțiu și proiectul pentru înființarea preparandiei din 1865, întocmit de canonicul Negruțiu, sunt isvoarele frământărilor și „ostenelelor“ ce au premers deschiderii faprice a *Institutului pedagogic gr.-cat. arhidiecezan din Blaj*. Studiul acestor două acte, chiar și sub alt raport decât cel documentar și cultural, ar fi interesant pentru analogia dintre zilele de azi și vremile dela anii 1864—1865.

Din amintirile învățătorului Costea, comunicate de protopopul Clujului, pentru înființarea preparandiei au stăruit și alții,

„mai ales canonicii T. Cipariu și Papfalvi, profesorul gimnazial Moldovănuț și profesorul de teologie Dr. Bob“.

II. Deschiderea Institutului.

Vestea, că la Blaj se va deschide preparandie se lățise în Arhidieceză încă prin anii 1863—64, — căci după cum ne comunică dl Gheorghe Maior, învățător în penziune, încă în anul școlar 1863/64, când era student la colegiul reformatilor din Murăș-Oșorheiu, protopopul gr.-cat. Iosif Nyulasi (1855—63), „la care umblam la religie“, le-a împărtășit vestea aceasta îndemnându-i să se înscrie la „aceea preparandie“.

Inaugurarea noului Sion cultural a fost notificată clerului și credincioșilor uniți prin circulara 960 din 23 Sep. 1865. Circulara prezintă școala de pedagogie, ca o *necesitate imperativă*, carea a determinat pe acest Ordinariat metropolitan „de a întemeia de mult și de toți credincioșii fii sufletești doritul Institut de Pedagogie“, pentru care au trebuit cercate și întrebuințate „toate cuvicioasele mijloace, ce le-a văzut și cugetat neamănat necesare spre realizarea și ajungerea acestui scop“. Totodată Preaveneratul Ordinariat, pe calea aceasta invită „pe toți fiii noștri, cari vor avea otărita voie de a fi aplicați pe viitor de docenți comunali în arhidieceză“ și „cari au absolvat cu succes bun vreo clasă gimnazială sau vreo școală novrmală cu 4 clase ori și numai cu 3 clase“, corăspunzătoare scopolui de învățământ normal, să se prezinte pe ziua de 15 Octomvrie 1865, „la direcțiunea Institutului de Pedagogie spre examinare și primire“.

Clerul și credincioșii din Arhidieceză au fost încunoștiințați despre evenimentul acesta. N'avem însă nici o știre pozitivă cum a fost primită solia de întemeiere a

Astfel, cu ajutorul lui Dumnezeu, institutul pedagogic din Blaj, — învingând multele neajunsuri, ce i-au stat în cale, — a ajuns la forma de azi, năzuindu-se a se ase-măna cu celealalte institute pedagogice, cari dispun de toate mijloacele necesare.

Și acum în această zi iubilă, noi profesorii și elevii acestui institut pedagogic, — după ce la sf. Liturgie am înălțat rugăciuni pentru întemeierii, binefăcătorii și profesorii adormiți în Domnul, aducem într'un gând prinosul nostru de pioasă amintire și recunoștință tuturor acolora, cari cu puterea convingerii lor și a dragostei de neam, au luptat, au muncit și au jertfit pentru întemeierea și înălțarea acestui institut pedagogic.

Aducem dela acest loc mulțămita noastră sinceră înalt Preasfințitului nostru Arhiepiscop și Mitropolit și Preaveneratului Consistor arhiepiscopesc, care, — deși n'avem fonduri cu menirea specială pentru susținerea institutului nostru pedagogic, — cu toate acestea a făcut mai multe înbunătățiri și pentru învățământ și pentru profesori.

Mulțămim tuturor acolora, cari într'un chip sau altul au contribuit sau contribuie la ajutorarea elevilor și a institutului nostru pedagogic.

Iar noi, cari avem fericirea să serbăm jubileul de 50 ani al acestei școli românești,

prin împlinirea datoriei noastre cu dragoste, spre a ne servi biserica și patria, școala și neamul, — cu ajutorul lui Dumnezeu, ne vom năsuși să pregătim de azi înainte un teren și mai roditor și mai bogat pentru generațiile viitoare.

Exelența Voastră, Înalt Preasfințite Părinte!

În numele corpului profesoral și al elevilor noștri, vă rugăm să primiți mulțămita și recunoștința noastră fiească, pentru că ați binevoit a lua parte la sărbătoarea și la solemnitatea jubileului de 50 ani a institutului nostru pedagogic, întemeiat de antecesorii Înalt Preasfinții Tale.

Provedința dumnezeiască V'a ales, să ne fiți în aceste zile grele păstorul, Părintele nostru sufletesc. Vă rugăm, să binecuvântați munca noastră, să binecuvântați corpul profesoral și pe elevii acestei școli românești, care azi intră în al doilea semicentener, ca astfel năzuințele noastre de-a adăpa generațiile viitoare din fântâna cea cu apa pururea vie a religiunii și a științii, să fie bine primite înaintea lui Dumnezeu.

Primească mulțămita noastră reprezentanții Preaveneratului Capitlu și Consistor metropolitan;

Rectorul și corpul profesoral al seminarului teologic;

Directorul și corpul profesoral al gimnaziului;

Directorul și corpul profesoral al școlii civile de fete;

Inspectorul școlar regesc;

Inspectorul școlar arhidiecezan;

Prezidenta și comitetul Reuniunii femeilor române;

Reprezentanții onoratului cler și ai fraților învățători;

Întreg onoratul public și toți aceia, cari prin felicitările sau prin prezența lor la această sărbătoare și solemnitate iubilă a institutului nostru pedagogic, ni-au dat sprijinul și încurajarea necesară la continuarea cu succes a muncii noastre culturale în al doilea semicentener.

Iar Tu Doamne, Părinte al îndurărilor, primește rugăciunea noastră de mulțămită, că ne-ai învrednicit să ajungem această zi de sărbătoare culturală!

Cu toată smerenia sufletului nostru, Te rugăm acum, când începem al doilea semicentener, trimite-ne ajutorul Spiritului sfânt, trimite peste noi și peste „Institutul pedagogic gr.-cat. din Blaj“ *darul și binecuvântarea Ta cerească*.

Doamne al puterilor, fi cu noi, acum și pururea și în vecii vecilor, Amin.

noului așezământ de cultură românească. În ziaristica de pe vremuri nu ni-s'a păstrat nici măcar o modestă informație scurtă despre actul inaugurării noului locaș, deși, în același an, din Blaj sunt publicate informații diferite; *orice eveniment, fie cât de modest, bunăoară, ca cel din 15 Octombrie 1865*, credem, că nu-i permis să scape din vederea ziaristului ori informatorului.

În sfârșit, doritul Institut se deschide în ziua de 15 Octombrie 1865, cu solemnitățile cuvenite. Au fost de față: Mitropolitul, câțiva canonici și elevii anunțați pentru primirea în Institut. „S'au rostit vorbiri însuflețitoare, care făceau propagandă, ca să vie, cât mai mulți la preparandie, ca și noi să avem învățători cu *„metodă prin satele noastre”*“.

După moda de atunci preparandia avea numai 2 cursuri.

III. Desvoltarea.

Evoluția noului așezământ blăjan, ridicat pentru cultura obștească prezintă trei faze: 1. *faza de vegetare*, 2. *consolidare* și 3. *modernizare*.

Dela 1865 până la 1886 Institutul pedagogic nu-și avea nici măcar localul propriu, așa că bieții de preparanzi trebuiau să „emigreze” dintr'un loc într'altul pentru ascultarea cursurilor. În normele vechi, în gimnaz și în curtea metropolitană făceau profesorii lecțiunile pentru candidații de învățător.

Cu toată asigurarea circulației consistoriale din Septembrie 1865, că s'ar fi „cercat și întrebuitat toate cuviincioasele mijloace necesare spre realizarea” potrivit a Institutului pedagogic, trebuie să admitem greșala mare de a nu se fi asigurat pentru Pedagogie cel puțin un locaș propriu. Această greșală apoi a și format motiv pentru guvern, de a denega pentru Preparandie subvenția de 3000 fl. Mitropolitul însuși recunoaște în circulară „totala lipsă și defectul unui fond disponibil întru realizarea” doritului Institut, și, în nădejdea, că alții vor suplini lipsele și neajunsurile dela Pedagogie, în anul 1867 reia firul întrerupt al pertractărilor cu guvernul pentru subvenția pomenită.

Dar ministrul de culte și instrucțiunea publică, după doi ani, adică în 25 August 1869, în scrisoarea sa de sub Nr. 14642, adresată Mitropolitului Vancea, deneagă acordarea subvenției votate, din motivul, că „în decursul pertractărilor s'a constatat, că Institutul preparandial n'are nici local separat și nici nu este provăzut cu cele trebuincioase, iar din suma de 3000 fl. nu s'ar putea acoperi atâtea lipse”. Afară de motivele amintite, invocate de minister pentru denegarea subvenției, pe viitor nici măcar nădejde nu mai putea avea Mitropolitul, că ar putea câștiga vreun ajutor de stat pentru Preparandia sa deoarece aceeași scrisoare ministerială îi iea orice putință, fiindcă: „Dispozițiile referitoare la înființarea institutelor pedagogice de stat, din articolul de lege 38 din anul trecut, n'au fost estinse asupra preparandiilor, oricărei confesiune ar aparține acelea”.

¹⁾ Amintirile învățătorului Costea, comunicat de Dr. E. Dăianu.

²⁾ Rescriptul ministrului u. r. de culte și instrucțiunea publică Nr. 14642 din 26 Aug. 1869.

Așa dar școala a pornit în lume, cu sorți îndoielnici de izbândă și traiu. Cu toate acestea, până sub fericitul Mitropolit Vancea a trăit și s'a chinuit cum a putut. Vieța ei a fost nesigură și șubredă, asemenea unei plante fragede, lipsită de soare și razim.

În faza a doua a existenței sale, Institutul pedagogic, începe vieță nouă. În veci pomenitul Vancea, prin ridicarea edificiului de azi a Pedagogiei, îi mijlocește acesteia puțința de a se întări, consolida și înainta. Pentru edificiu, „pe lângă suma de 7000 fl. v. a. spesată din fondul bazi-litan, a donat dela sine 1000 fl. v. a.”¹⁾ Tot sub acest Arhiereu, încă dela 1880/81, preparandia a fost completată la 3 cursuri.

Așezat în locaș propriu, Institutul preparandial poate ocroti acum un număr mai mare de elevi, iar instrucția se poate face mai metodic și în conformitate cu programa analitică. În favorul consolidării Preparandiei a conlucrat, de sigur, și modestul Internat Preparandial, deschis în anul 1897. Aievea, *stabilitatea* ce și-a câștigat preparandia, atrage tot mai mulți elevi, căci de pe la 1886/87, numărul elevilor, scăzut între anii 1870—85, se urcă binisor. Cauza este în orice caz premenirea și schimbarea întreprinsă în vieța Institutului.

Prefacerea temeinică și defenitivă a pedagogiei noastre nu trebuie căutată în faza a doua, nici chiar în a treia, pentru că vieța de nomazi rătăcitori, dașinile și moravurile variate, moștenite din „bătrâni”, apoi lipsă unei mâni de fier și în deosebi elementele, cari se înscriau la pedagogie, foarte diverse ca etate, pregătire anterioară și moravuri, erau tot atâtea piedece, anevoie de înlăturat.

Sub înalta păstorire a Excelenței Sale, Preasfințitul Domn Dr. Victor Mihályi de Apșa, Mitropolitul Albei-Iulia, Institutul intră în faza de *modernizare*. Dela 1902 și până azi, încetșor și cu multe dificultăți, ce-i drept, Institutul pedagogic a trecut prin schimbări esențiale. Mai ales dela 1906, decând sunt patru cursuri, procesul de conformare tuturor cerințelor noi de educație și cultură, a luat un avânt îmbucurător. Pedagogia din Blaj, în acest interval, a fost amplificată cu un muzeu de naturale și fizică și a fost provăzută cu o mulțime de rechizite de învățământ necesare pentru asigurarea rezultatelor instrucțiunii, iar mai nou, în 1913/14, pentru a asigura și preparanzilor traiu mai omenesc, vechiul Internat se preface într'o instituție umană și modernă, unde școlarii primesc întreținere deplină pentru o sumă destul de mică.

Aceste îmbunătățiri, la toată întâmplarea, au contribuit mult la prefacerea în bine, necesară și mult dorită în vieța preparandiei din Blaj. Cu toate acestea, să fim sinceri și să recunoaștem lipsele și neajunsurile, cari băntuie încă și azi la Institutul pedagogic. Nădăjduim însă, că „imperativa necesitate” de a ne apropia cât mai repede, sub toate raporturile, de cele dintăiu pedagogii din patrie, va indica toate resursele de orice natură, spre realizarea acestui scop.

¹⁾ Șematismul jubilar p. 48.

IV. Conducerea. Profesorii.

Soarta Institutului pedagogic a fost pusă în mâinile canonicului Ioan Fekete Negruțiu. Om foarte harnic și destoinic, acesta are merite neperitoare pentru întemeierea preparandiei, al căreia prim director a fost. Din proiectul pentru înființarea preparandiei, pregătit de președintele comisiunii scolastice Ioan F. Negruțiu, știm, că, „în luna lui Decembrie a anului 1863, infrascrisul Referinte a făcut propunere la Senatul imperial în sesiunea acestuia din 7 a sus zisei luni, ca pentru înființarea mai de multeori pomenitului Institut de Pedagogie dela stat să se aplacideze și asemneze o sumă de 3000 fl. v. 1)”. De sigur, că proiectul pentru organizarea Institutului și scrisorile cele multe în această chestiune alătura de celealalte fapte ale sale, i-au asigurat de mult cea mai desăvârșită recunoștință a tuturor.

După Negruțiu conducerea Institutului pedagogic a avut-o directorul gimnazului, Ioan Antonelli. Acestuia i-a urmat protopopul Blajului Alimpiu Blăjan. Dela 1887 în fruntea Pedagogiei ajunge George Muntean († 1915), sub conducerea căruia institutul se preface în bună parte, se înființează Internatul preparandial pentru elevi etc.

Ne reținem dela orice critică și apreciere a activității directorilor, aceea o va face celce va scrie istoricul preparandiei.

Cei dintăiu profesori profesori preparandiali au fost, diriginți: Gavrilă Pop, octogenarul canonic metropolitan de azi²⁾, Ioan Balint, Gregoriu Sârb și Vasile Crișan; cei trei din urmă, profesorii școlilor normale, suplenți. Caligrafia o propunea un student din cl. VI. La 1867 vine Ștefan Pop, un tinăr înzestrat cu vase cunoștințe pedagogice și economice. „Multă vreme eră singur sufletul Institutului”³⁾.

Elevii lui, ni-l prezintă ca pe un bărbat râvnitor, destoinic și priceput. Sub el, între altele, pedagogii au „împărțit grădina gimnaziului în table de pomărit, legumărit etc.”⁴⁾, au învățat a „altui” și cum să se poarte la masă în decursul mâncării. Acesta în 1881 trece în România, unde se sfârșește în 1890, ca profesor la școala de agricultură dela Herestrău.

Cei dintăiu profesori preparandiali aveau pregătirea teologică și pedagogică din Viena (Institutul sf. Ana). Ștefan Pop, apoi Petru Solomon (1867—1891) alt profesor bun al Institutului, care aducea pe la 1870 în normele blăjene o pedagogie temeinică⁵⁾ și Gheorghe Muntean contemporan lui Solomon, au făcut studii speciale de Pedagogie la pedagogiul din Praga.

Deoarece legea îngăduia confesiunilor să-și cvalifice profesorii pentru gimnaz, preparandii, școli superioare și civile, corpul didactic preparandial de mai târziu se recrută din absolvenți de teologie, cvalificați de comisiunea școlastică arhi-

¹⁾ Proiect pentru înființarea Institutului de Pedagogie etc. din 24 Iunie 1865. Nr. consist. 600—1865.

²⁾ Numit în 4 Sept. 1865, Nr. 876.

³⁾ Dr. Ioan Rațiu: Blajul p. 45.

⁴⁾ Comunicat de Gheorghe Maior.

⁵⁾ Rațiu: Blajul p. 47.

diecezană. Modalitățile examenelor „cvalificatoare“ au fost determinate în un Regulament special¹⁾. În zilele noastre, legea nu mai permite să se aplice alți profesori, decât numai tineri absolvenți de universitate, cari au susținut examenele prescrise.

La acest loc trebuie relevată o greșală comisă în jurul aplicării profesorilor dela Institutul pedagogic, anume: Institutul pedagogic gr.-cat. arhidiecezan n'a avut niciodată toate forțele didactice proprii, încât Preavenerata superioritate a fost și este silită să suplinească golurile aceste cu colegi dela gimnaz, etc.

Numai încape nici o îndoială, că aplicarea numai trecătoare, — de necesitate, pe un an doi, — profesorilor, este contrară oricărei maniere pedagogice și influențează în mod defavorabil mersul instrucțiunii.

V. Elevii. Instrucțiunea.

Informațiunile de pe anul școlar 1865/66 cuprind numele alor 67 elevi examinați. Inscriși au fost, cu începerea anului, 79 școlari, — un număr foarte grăitor, din care putem conchide atât la râvna după carte, cât mai cu seamă la lipsa de învățători în satele de țărani arși de soare și totuș dornici de lumină. Pregătirea anterioară, în temeiul căreia au ajuns la preparandie acești elevi, eră foarte variată dela VI. clase gimnaziale, până la III. clase normale, dar diferența de etate a lor nu eră mare: variă între 17 și 22 de ani. În anii următori numărul pedagogilor a fluctuat în continuu, au fost ani școlari când pe cursul I. abia erau 11 elevi: Dela 1885 numărul lor a tot crescut. După legea școlară din 1907, iarăș ne isbește puținătatea elevilor preparandiali, — mulțămită lui Dumnezeu, azi nu mai avem nici o teamă, că nu vom avea elevi poate prea mulți, deoarece în cei trei ani din urmă numărul școlariilor din cursul prim a crescut foarte mult, — a atins maximul îngăduit de lege, Aceasta ne umple inima de nădejdi bune. Socotită poziția socială a părinților, cei mai mulți dintre alumnii Institutului pedagogic sunt băieți de țărani și învățători, de oameni năcăjiți, cari vreau să-și vadă copiii cât mai grabnic „cu pita în mână“.

Multă vreme — în parte și azi — traiul preparanzilor nu putea fi altcum decât cel indatinat la studenții din Blaj: provederea de acasă cu toate ale mâncării și „datul cu săptămâna“; pentru alții, cei protejați, „credințieriatul“ la seminarul teologic, și numai rar de tot „costu plătit“. Dar azi și în privința aceasta s'au făcut îmbunătățiri radicale: internatul și masa studenților, ajutoare și alte binefaceri scapă pe mulți elevi de traiul greu, neigienic și neregulat de până acum, iar controlul conduitei celor aplicați în servicii la seminar, au adus la rezon și pe vestiții „credințieri“ de odinioară.

Portul pedagogilor în cei dintâiu ani eră cel comun studenților din Blaj: portul național; acesta azi a dispărut cu desăvârșire; de curând hainele croite după

„cea mai nouă modă“ au fost înlocuite cu uniforma solidă, modestă și practică, de azi.

Instrucțiunea elevilor preparandiali la început se ținea în cadrele proiectului din 1865; învățau aproape numai chiar cunoștințele trebuincioase pentru puțința de a propune în școala primară. Profesorul diriginte din 1865/66 „propunea“ metoda cel nou cu „sunete“: m(â), n(â), d(â), în loc de litere; cărți tipărite nu prea aveau; geografia, istoria și fizica le foloseau cele dela gimnaz; economia, metoda, pedagogia, le scriau cu mâna, după dictatul profesorului. Examenele erau publice, și asistau „și câțiva teologi, de ascultau, încolo altă lume nu se prea interesă de preparanzi¹⁾“.

Cu vremea programa de studii s'a amplificat și instrucțiunea a început să se facă separat pentru fiecare curs, — până sub Antonelii elevii din cele două clase ascultau lecțiunile la oaltă (bieniu), — iar pentru cvalificarea învățătorilor se compune regulamentul de cvalificațiune. În curs de 50 ani, orele de prelegere din Preparandie s'au ridicat dela 40, cum eră la început, la 162, câte le impune cel mai nou Plan de învățământ pentru Preparandii. Astăzi toată instrucțiunea și cvalificarea învățătorilor decurge exclusiv între marginile noilor regulamente edate și aprobate de Preavenerata Superioritate și luate la cunoștință de Inaltul guvern.

Tinerimei școlare, pentru completarea și câștigarea de cunoștințe, pentru întărirea în moralitate și pentru împințarea la muncă individuală, îi stă la îndemână biblioteca bogată, i-se îngăduie să fie grupată în societăți, cum e cea de lectură și cea mariană, i-se permite, cu știrea direcțiunii, să ieie parte la reprezentațiuni artistice și alte întruniri folositoare și instructive.

* * *

Excelența Voastră, Inalt Preasfințite Onorat Public! Colegii mei mi-au încredințat onorifica sarcină de a schița înaintea D-Voastre Momente din Istoricul Preparandiei din Blaj. — M'am năzuit să-mi achitez datoria. — Am arătat pe scurt momentele mai de căpetenie din trecutul sbuciumat al Institutului nostru pedagogic. Scurtimea vremii și cadrele înguste a conferenței, nu mi-au dat răgaz să mă depărtez dela datorința de cronicar obiectiv. Am cercat deci să compun o sinteză a sbuciumărilor peste cari a trecut școala, în slujba căreia am norocul să stau. N'am criticat nici oameni, nici vremuri, va face-o aceasta celce va scrie Monografia istorică a Institutului, am desvălit numai, în linii mari, „ce s'a dăpănat în bine și rău, în cursul celor 50 de ani²⁾“ dela deschiderea Institutului pedagogic gr.-cat. Arhidiecezan din Blaj. Dacă totuș s'au strecurat unele reflecții și observații, acelea se impuneau. Și am făcut-o aceasta cu inima curată și cu dragoste pentru preparandia noastră, a căreia, prosperare și înflorire cât mai înaltă trebuie să o dorim cu toții.

Ștefan Pop,
profesor.

Profesorii Institutului pedagogic din Blaj.

— Contribuțiuni la istoricul Institutului. —

(Continuare.)

5. Daniil Mănăstireanu. S'a născut la 1846 în Sănmărghita (com. Soinoc-Dobâca). În decisiunea consistorială din 30 Oct. 1865 Nr. 1096 se zice: ... „iară oficiul de profesor de caligrafie interialminte cu remunerațiune de 40 fl. v. a. să-l ducă studentele de-a V-a¹⁾ el. gimn. Daniele Mănăstireanu.“

Pe acest „profesor“, care atunci eră de 21 ani, îl aflăm, la caligrafie, și în anul următor, 1866/67, dar în acel an nu mai cercetă prelegerile în gimnaz, pentru ceva morb, de care aflăm urme în Informațiunile anului 1865/6.

În anul scol. 1867/8 face clasa VII, apoi merge la Beiuș, unde în 1868/9 termină gimnazul. În an. scol. 1869/70 îl aflăm teolog în Blaj; dar se vede, nu-i plăcea teologia, căci o părăsește pentru drepturi.

Absolvând facultatea juridică, trece în România, unde făcū carieră: jude de ocol, mai în urmă procuror; astăzi, în retragere, trăiește la Huși.

6. Grigore Sârbu, născut în Teiuș la 31 Noemvrie 1838. A studiat în Blaj, teologia a terminat-o în Viena. În 1866 a fost numit profesor la norme și deodată și la institutul pedagogic, unde a propus limba română și istoria naturală. Măntuind anul scol. 1866/7, se însoară și merge în parohie, la Teiuș, unde a funcționat până în apusul zilelor bătrâne. Cu ceva înainte de moarte trecū în șirul deficienților, iar la 1909 se mută din lumea aceasta, care nu mai eră pentru el, omul înfrânt și căzut. Până în sfârșit însă ruina omului acesta, a lăsat impresia omului cuminte și cu judecată.

7. Ștefan Popu, s'a născut la 14 Ian. 1845 în Silvașul-de-câmpie (com. Clujului). Studiile gimnaziale le-a făcut în Murăș-Oșorhei, Ibașfalău și Blaj. Trecând examenul de maturitate în 1865, a fost trimis pentru a studia pedagogia la Praga, unde a studiat în aceeaș vreme și agronomia la Kolsiafska.

Reintors, a fost numit profesor la institutul pedagogic în 1866, cu plată anuală de 480 fl. v. a. și cuartir în mănăstire. În curs de mai mulți ani a propus diferite studii: didactica, pedagogia, metodică, limbile română, maghiară și germană, matematica și geometria, geografia și istoria, istoria naturală, fizica, constituția patriei și economia. În an. scol. 1870/71 e profesor „principale“. Aci a funcționat până la 1882. În acest an, ajuns în conflict cu Mitropolitul Vancea, trecū în România, unde mai întâiu a funcționat ca profesor la seminarul central din București, după aceea la pedagogiul Carol I, și mai pe urmă ajunse a fi subdirector la școala de agricultură și silvicultură dela Ferestrău. În toate acestea slujbe el desfășură o muncă, prin care s'a învrednicit a fi decorat cu medalia „benemerenti“. A murit la 23 Ian. 1890²⁾.

Ștefan Popu învătă cu vorba în catedra sa, dar în aceeaș vreme putea și mai mult cu scrisul său cinstit, din care amintim următoarele: *Legendar pentru școlile popo-*

¹⁾ Regulament referitor la Instituțiune și fondul ei numit bazilitan, edat la 16/4 Noemvrie 1872 Nr. 1872 și publicat în Anuarul gimnazului din 1876/77.

¹⁾ Amintiri etc.

²⁾ Dr. Rațiu: Profesorii Institutului pedagogic din Blaj. »Unirea« Nr. 101 1915.

¹⁾ Atunci eră în clasa VI. gimnazială.
²⁾ Cf. *Foaia bis. și scol.* din Blaj, an. III, Nr. 9, pag. 136.

vale (1872), *Metodul pertractării legendarului* (1872), *Măsurile metrice* (1875), *Economia rurală* (1881); *Economul*, revistă, pornită la 1873, și dusă mai departe în vreme de 7 ani. Deodată cu „Economul” a pus bază și *Foaiei scolastice*, care la început apărea de două ori pe lună, iar după trei ani trecu în redacțiunea lui I. M. Moldovanu.

8. **Petru Solomon**, născut la 15 Iulie 1842 în Curticap, comitatul Clujului. A studiat în Sibiu și Blaj, unde a trecut examenul de maturitate cu laudă în 1865. Apoi fu trimis pentru studii pedagogice la Praga.

În 1867 e numit profesor la școlile normale și la institutul pedagogic: „ești constituit de profesor la I și II norm. cu salariu de 315 fl., adică 120 fl. v. a. din fondul normal, computându-se aici și banii de cuartir 15 fl. v. a., precum și deputatul dela Curtea mitrop., 4 orghii de lemne, și câte 4 cubuli de grâu și de cucuruz, iar ca suplement din fondul Baziliților 179 fl. 25 cr. v. a. — *totdeauna ești denumit și profesor la preparanți aici în Blaj*, cu salariu de 100 fl. v. a. din fondul Bazilitan, peste tot dară salariu fix 400 fl.¹⁾).

Ca profesor suplent la institutul pedagogic a propus, după trebuințe diferite studii: didactică, pedagogie, psihologie, caligrafie și desen. La 1882 ca profesor ordinar trece cu totul la institut, unde iar propune o groază de studii, ca: metodică, matematică, geografia, istoria naturală, fizica, economia, desenul și caligrafia. Desfășurând o muncă de mare bun pedagog, muri la 8 Iunie 1891, după o lungă slujbă de 24 ani.

Petru Solomon aducea foloase învățământului popular românesc și prin condeiul său abil, precum dovedesc cărțile sale de școală, scoase în tovărășie cu colegul său George Muntean, care sunt: *Abecedarul* pentru cl. I, *Computul mental și cu cifre* și *Educațiunea și instrucțiunea generală*.

9. **Mihail Cozacu**. În conferința profesorală dela 30 Noemvrie 1873 s'a primit propunerea profesorului Ștefan Popu, ca instructorul de muzica vocală și instrumentală dela gimnaz, să dea ore și preparanților din amândouă cursurile și să le dicteze și școala de note. N'a stat însă mult; în 30 Martie 1874 își dă dimisiunea.

10. **Ilie Chirilă**. S'a născut în Făget (com. Târnavei-mici) la 12 Octomvrie 1845. Studiile gimnaziale le-a terminat în Blaj în 1867, tot aici a făcut și teologia.

După terminarea teologiei, în 1871 primește postul de învățător la școala centrală din Cujir, unde a funcționat timp de 3 ani, mai în urmă ca învățător diriginte și catihet, bucurându-se de îndestulirea și recunoștința mai marilor săi pentru zelul, tactul și inteligența, arătată în slujba sa, precum apare din scrisoarea de mulțumită a Baronului Ursu, prezidentul comitetului, de dto 24 Sept. 1874.

În vara anului 1874 fu chemat profesor la institutul pedagogic. Aci a funcționat un șir de ani până la 1882, propunând în acest timp religie, limbile română și germană, pedagogie, istorie, geografie și fizică. În 1882 a fost strămutat la parohia Luna-Arieșului, dar aci nu petrecu mult, căci muri în 17 Iunie 1883.

¹⁾ Prot. pertract. consist. 1867 Nr. 160 din 7 Oct.

Ilie Chirilă a scris o *Fizică*, pentru școlile populare, care eră o carte bună, precum se vede din faptul, că la 1883 vinea ediția II, și de atunci alta, întocmită de fericitul profesor gimnazial, Emil Viciu.

11. **Traian Costandă**, născut la 1850 în Sibiu, unde tatăl său a fost pictor. Ca teolog absolvent, în an. scol. 1875/6 a propus muzica vocală.

12. **Paul Marin**, S'a născut circa 1829 în Dalboșeț (com. Caraș-Severin), din părinți neuniți. Ca fiu de grănițer intră la miliție, unde petrece o mare parte din viață. Dar natura aspră îl adusă în colizie cu superiorii, și trebui să dimisioneze. După multe sguđuri vine la Blaj, profesor de gimnastică și desen la gimnaz. La institutul pedagogic a propus gimnastica din an. scol. 1875/6 până în 1880. În anul acesta la 18 Maiu fu relevat din post. Mort la 1891.

(Va urma.)

Dr. Ioan Rafiu.

Carp agită pentru puterile centrale. — Șeful partidului, ce aderează puterile centrale, Petru Carp, în conștălegere cu Marghiloman au luat din nou desbaterile referitoare la noua atitudine a României reclamată de actuala situație. Din publicațiile ziarelor „Moldova” și „Palitque” apare, că ei luptă cu multă vehemență contra unei politici de aventuri și dacă guvernul s'ar decide pentru o acțiune fatală intereselor țării, vor porni agitații estinse contra lui. Partidul lui Carp aprobă neutralitatea loială a guvernului.

Când va lua România parte la război. — Ziarul „Generalanzeiger” comunică din Basel: Presa din Svițera confirmă, după depeșele primite din București, că România cel mult peste 3—4 săptămâni va decide asupra atitudinii sale. Șeful statului maior se consultă ore întregi cu regele. Nu începe încă, că România la care partidă beligerantă se va alătura, ca să-i fie asigurată învingerea.

Neutralitatea României. — Ministrul de finanțe al României, Costinescu a acordat interviu unui ziar rusofil, în care Costinescu declară, că România nu poate participa, în actualul război, alături de puterile ententei. În actuala situație vom accepta dezvoltarea evenimentelor din Balcani. Pășirea în acțiune a României ar necesita o să lupte pe două fronturi. Situația României nu-i concede purtarea unui război îndelungat, după cum se prevede, că va fi cel actual. La sfârșitul interviului Costinescu declară, că în cazul demisionării actualului guvern, nu va veni la putere partidul lui Filipescu și Take Ionescu, ci partidul conservator, care sprijinit de partidul liberal va menține și pe mai departe neutralitatea expectativă a României.

Italia va lua parte la acțiunea balcanică. — Între membrii Camerei se vestește, că Viviani, la proxima ocaziune va anunța participarea Italiei la expedițiunea balcanică a ententei. Membrii Camerei sunt informați, că trupele și flota italiană vor forța trecerea prin Dedeagaci, și prin Albania vor trimite mari ajutoare Sârbiei și Muntenegrului.

Rusia nu a trimis ultimă României. — Cercurile oficiale române desmint știrile, după cari Rusia ar fi adresat ultimă guvernului român, și că comanda militară rusească ar intenționa transportarea trupelor prin Dobrudja.

„Agenția telegrafică” din Petrograd încă combate știrea, că Rusia ar intenționa violarea neutralității României ca prin Dobrudja să atace armatele bulgare.

Trupele ententei cooperează la războiul bulgare-sârb. — După știrile din Salonic trupele anglo-franceze au avut lupte cu armatele bulgare la Waladowo. Bulgarii au primit mare ajutor de trupe regulate și artilerie. Luptele decurg cu violență.

Partidul rusofil a votat încredere guvernului Brătianu. — Partidul lui Take Ionescu și Filipescu în 17 crt. s'au întrunit la „Federația Uniunistă”. În conferință, în care s'a referat despre consultările cu primministrul Brătianu, e semnificativ, că partidul rusofil a votat încredere Guvernului Brătianu.

Nouă trupe la Salonic. — În zilele din urmă au sosit în portul dela Salonic mari transporturi de trupe cu număratoase tunuri de 12 cm. și 12 milioane de gloanțe. Generalul Tarail, cu șefi comandanți, a sosit la Salonic, ca să ia comanda peste trupele aliate, debarcate în port.

Războiul european.

Comunicatul oficial recent anunță, de pe frontul rusesc, că armatele lui Hindenburg au început din nou puternice operațiuni strategice pe frontul dela Riga. După comunicatul german trupele germane au luat cu asalt mai multe poziții rusești ce sunt situate spre sud de Riga și au progresat până spre ost de Duna. Între Riga și Duna-burg circulația trenurilor e întreruptă. La cursul superior al Styr-ului, trupele rusești cearcă să spargă frontul armatelor lui Linsingen. Luptele de aici, după comunicatele germane, decurg favorabil pentru noi. La țermurii vesticii ai râului Styr luptele continuă.

Pe frontul apusean, ne relatează comunicatele germane, nu au obvenit evenimente esențiale.

Linia ferată, ce duce dela Salonic în Niș, a fost strătăiată de trupele bulgare la Vranja și au trecut peste linia Egripalanka—Stip. Armatele lui Bojadjev înaintează spre Zojecar, Knyasevac și Pirot. Comunicatele lui Höfer anunță, că bulgarii au luat prima fortificație situată spre ost de Pirot. Trupele lui Kövess în luptele date pentru ocuparea Avalei și Grocka-ei au făcut prinsoneri 15 ofițeri sârbi și 200 ostași. Un număr destul de mare, dacă ne cugetăm, că sârbii își apără tot petecul de pământ cu cea mai mare îndărgire pentru care luptă cu arma femeii și copii.

Cătră abonenți!

Ne aflăm spre capetul anului și o parte foarte mare dintre abonenți nu ne-au trimis încă nici un filer.

Din restanțele anilor trecuți avem pe afară o sumă de tot mare. Ne este și greu să o amintim. De altă parte datoriile cu editarea foii cresc în mod însemnat.

Tipografia ne strânge mereu pentru costul tiparului și băncile pentru banii împrumutați, fără ca să fim în stare să plătim nici măcar interesele după datoriile ce avem.

Rugăm deci cu tot deadinsul pe P. T. domni și frați abonenți, să iee în dreaptă socotință starea aceasta și să ne trimită prețul foii, cu carele ne datoresc.

Sunt parohii bogate, preoți cu stare bună, cari de mai mulți ani nu ne-au trimis nimic.

E adevărat, că anii trecuți au fost neroditori; a venit nefericirea războiului și multe năcazuri peste oameni. Dar de anul acesta nu ne putem plânge. Dumnezeu și-a revărsat darurile sale; producții au ajuns la modru binisor; toți articlii au preț și circulația de bani n'a fost nici când mai favorabilă, ca acum.

Cu puțină bunăvoință și interes din partea P. T. abonenți se pot acoperi toate restanțele ce au la foaie.

Timpul acesta bogat în emoțiuni, multele ocaziuni ce se ofer și dărnicia de acum a credincioșilor dau prilej bun de a se putea achita restanțele la foaie chiar și prin colecte ocazionale și prin discul purtat între credincioși, dacă bugetul ori starea parohiei nu admite altfel.

Ceva trebuie făcut și datoriile trebuie plătite.

Noi am așteptat cinstit până acum și am creditat la frații preoți și la parohii.

Se cade deci, ca și frații abonenți să-și facă datoria și să plătească foaia.

L-am recercat pe toți de nenumărate ori. Să nu mai aștepte nime atâtea provocări; că nu avem nici timpul, nici spesele cerute. Fieștecare să-și facă datoria și să plătească foaia, pe carea a primit-o.

Dacă nu putem ajunge pe calea aceasta la abonamentele, ce ne compet, vom fi siliți să urmăm alte căi, chiar și calea cea nedorită a procesului.

Red. și Administrația.

Diverse.

Carol Francisc Iosif, moștenitorul de tron, a semnat o jumătate milion pentru împrumutul de războiu ungar, și pentru cel austriac.

Din dieceza Gherlel. Cu terminul de 30 Octomvrie 1915. să escrie concurs la următoarele stațiuni doctentale și cantor-doctentale: *Izakonyha* (tractul Iodului); *Alsóujfalu* (Satul-nou-de-jos, tractul Băii-aprie); *Ujvágás* (Lazuri, tractul Vălcăului); *Szilágykirva* (Chilioara, tractul Oarței); *Szurdok* (Strimtura, tractul Izei) și *Bikszád* (Bicsad, tractul Țării-Oașului).

Hymen *Cecilia Gyenge* și *Vasile Dunka*, teol. abs., logodiți.

Doi frați. Din Cluj a pornit, spre diferite lazorele, un transport de prizonieri ruși invalizi și reconvalescenți. Transportul de răniți era aproape de gară; în fața lor venia o trăsură încărcată cu lemne. Căii erau mânați de un prizonier rus, care fericit și îndestulit cu soartea, fuma surizător pe boc. Trăsura se apropia tot mai tare de transport, când deodată, din convoiul prizonierilor se aude un glas tremurător strigând: Niculae. Vizitiul a stat surprins o clipă, sa dat jos din trăsură și plângând cu suspine îmbrățișează un ostaș rus, ajuns prizonier; transportul s'a oprit. Publicul de pe bulevarde privia la cei doi îmbrățișați.

Cei doi frați nu s'au văzut și nici nu știau nimica unul de altul din Aprilie anul trecut. Niculae, fratele mai mare, a fost înrolat la începutul mobilizării armatei rusești. Cei doi frați, ajunși prizonieri se priveau lung și lacrimi de fericire le luciau din ochi.

La despărțire Niculae a dat fratelui său un pachet de tutun și o schatue de lemnușe, întreaga lui avere.

Atentat contra prințului Leopold de Koburg. Duminecă după amiază s'a săvârșit atentatul în chilia cântăreței Elena Ribicka, fca decedatului consilier guvernamental din Viena. Intre ducele Leopold de Koburg și cântăreata Elena era o pretinie ce dura mai mulți ani. Ducele Leopold, înainte de comiterea atentatului, a primit o scrisoare dela Elena, în care îi anunță, că e dispusă să rupă pretinește relațiile, de până acum, și îl invită, în această chestie să vină la ea. Ducele să presintă și după un scurt schimb de cuvinte, Elena a aruncat peste fața ducelui o sticlă cu vitriol iar ea s'a împușcat. Prințul a fost dus la un sanatoriu, unde a fost operat. Atentatul a fost comunicat și regelui bulgar, unchiul ducelui.

În Sârbia toți cetățenii se luptă. „Pesti Hirlap“ primește o depeșă dela corespondentul său de pe frontul balcanic, din care dăm următoarele: Luptele din Sârbia sunt foarte îndârjite. În luptă iau parte toți cetățenii, între prizonieri adese ori se află ostași de 60 ani. Ostașii aceștia spuneau, că erau constrânși să se lupte, fiind că li-se anunțase, că germanii măcelăresc populația. În orașe și sate se dau lupte nu numai cu armatele, ci și cu locuitorii. Femei și copii să luptă pe strade. În toate casele se află arme și granate de mână. S'au aflat apeluri tipărite, prin cari să ordonează cetățenilor

să se provadă cu arme, puternica enteută — anunțau placatele, — se grăbește spre ajutorarea poporului sârb.

Vești dela români prizonieri în Rusia. „Adevărul“ din București scrie: Un cititor al nostru care trăește în Rusia, ne roagă, să arătăm că la Konstantinovka, se află ca prizonieri următorii români transilvăneni:

1. Grigore Saila, comuna Lupu, comitatul Alba-Iulia;
2. Ion Stănilă, com. Slămnice, com. Sibiu;
3. Ion Cleșu, com. Tiuș, comit. Alba-Iulia;
4. Pantelimon Contura, com. Pocest, lângă Sibiu;
5. Andrei Ursu, com. Feni comit. Torontal;
6. Monar Vasilică a Țilighei, com. Cluj, acelaș comitat;
7. Dușan Nicolae, com. Brad, comit. Hunedoara;
8. Tudor Chimuș, com. Temiș Pauliș;
9. Onaca Văsălie, com. Zarand, comit. Arad;
10. Ion Marian, com. Pruni, comit. Solnoc-Dobăca;
11. Mihai Anița, com. Copălna, comit. Bihor;
12. Boța Gavril, com. Beivalani, comit. Bihor;
13. Neculae Cloțan, com. Șaica mare,
14. Buleja Nicolae, com. Ohab Forgaț, comit. Timișoara;
15. George Horga, com. Ideș-Locoș, comit. Arad;
16. Ilie Miscoi, com. Comlăuș, comit. Arad;
17. Ilisie Celemenu, comuna Turdăș, comit. Alba-inferioară;
18. Nicolae Cucu, comuna Bajinu, comit. Turda-Arieșu.

Rugăm ziarele de peste munți să reproducă această listă, anunțând în acelaș timp, că ne oferim să transmitem acestor prizonieri scrisori dela familiile lor. Scrisorile vor fi trimise pe adresa „Adevărului“, care le va transmite pe o adresă, ce a fost trimisă în acest scop.

Raportul comitetului Reuniunii femeilor române din Mediaș și jur despre starea materială a Reuniunii așternut adunării generale în an. 1915. 1. Cassa în numerar azi — cor. — fil. 2. În obligațiuni și cambii 31778 cor. — fil. 3. Starea depunerii la institutul „Albina“ 6296 cor. 69 fil. 4. Mobilar în valoare de 210 cor. — fil., averea activă a Reuniunii deci în suma 38284 cor. 69 fil.

Dela adunarea generală ultimă din 1914 până azi s'a făcut:

Incasări: titlu capital 1059 cor. — fil. Titulo interese dela debitori 1850 cor. 90 fil. Titulo interese după depuneri 182 cor. 13 fil. Titulo taxa dela membre 18 cor. — fil. Titulo taxa dela debitori 126 cor. 20 fil. Cu totul 3236 cor. 23 fil.

Erogațiuni: titlu capital (împrumuturi noue) — cor. — fil. Titulo spese prezidiale și salare 170 cor. — fil. Titulo alte spese și perderi 704 cor. 56 fil. Cu totul 974 cor. 56 fil.

Substrăgând din venitul brut totalul eșirilor, rezultă un profit net al anului de 1202 cor. 67 fil.

Mediaș, în 11 August 1915.

Maria Moldovanu,
presidenta.

Elena Dr. Popp,
cassiera.

Necșa,
secretăreasa.

Cinema „Edison“ din Blaj, Duminecă 17 ert. va reprezenta următorul program:

1. Revista săptămânală Cinema.
2. Visul negru, dramă în 3 acte. Rolurile principale le susțin Asta Nielsen și W. Psilander.
3. În sfârșit singuri, comedie în 3 acte.

Proprietar, editor și Redactor responsabil:
Augustin Gruția.